

N A P S Z Á M O S S O R S

Irta: VERES PÉTER (Balmazújváros)

Szerző Egy paraszt élete című önéletrajzából.

Kora tavasszal, meg mielőtt ki nem ment a gulya, napszámra járogattam az uradalmakba. Szentgyörgy nap táján kimentem a marhával s nyár végén hazakerültem, mert a mi gulyánk afféle hizómarha volt s amikor leszáradt a mező és kopár lett a föld, feloszlott. Ekkor aztán cséplőgéphez peckásnak vagy tőzekhordónak mentem, később tengerit törni napszámra s végül cukorrépat tisztítani késő őszig. Közben párszor cseléd is voltam, de csak kevés ideig.

A legrosszabb s egyben a legjobb a tél volt. Hogy olvashattam s az olvasással együtt ábrándozhattam és hogy szabad voltam s nem kellett rettegni a csószóktól és ispánoktól: az jó volt. De hogy ennek az ára a részegség látása és a mindennapi utálatos verekedés, meg a mostohám kupeckedésében való segédkezés volt és az, hogy a mostoha mindig azt hajtotta amikor ittas volt, s mindig az volt, hogy itt senki se keres csak ő — nem volt igaz, mert amit így kerestem, elitta — senki se gondolkozik semmin, senki se jön-megy a pénz után, a megélhetés után, csak ő: az rossz volt. Kibirhatatlan volt. Ezért nem is szerettem otthon lenni s ha csak volt hova, mentem dolgozni. Hogy ne mondhasa, hogy én ingyen eszem az ő kenyérét. Kisebb koromban, az anyámmal való veszekedéseinek a hatása alatt elhatároztam, hogy mihelyst keresni tudok elmegyünk tőle, hadd részegeskedjen magában, de aztán ahogy okosodtam és jobban megismertem az életet és az embereket összefűző kötelékeket, letettem róla. Hanem az lett a főboldogságom, amikor bejutottam pályamunkásnak a vasúthoz, mert ekkor télbe-nyárba dolgozhattam s nem is otthon, mert csak vasárnapon mentem haza. Addig azonban még sok minden történt...

A mostoha kupeckedésében való részvétel ellen nem csak az ősi paraszti ösztön, amelynek minden tevékenység, amely nem az étellel s főleg a kenyérrel és a földdel összefüggő munka, alacsonyabbrendű és megvetésre méltó, nem is csupán a mostohával való ellenszenv dolgozott bennem, hanem az az olvasmányaim nyomán kifejlődő idealisztikus erkölcsiség, amelynek a pénz és vagyon hajhászása, de különösen a kereskedelem utálatos és erkölcsstelen foglalkozás. Ez az idealizmus kétirányból fejlődött bennem. Romantikus „nemesi“ olvasmányaim és kapitalizmus ellenes messzianisztikus agrárszociálista olvasmányaim útján. A mostoha ezt nem értette volna meg és én nem is beszéltem róla, csak szégyeltem magam miatt s még a malacokat sem igen szerettem hajtani. Viszont, ha ő nem is értette volna meg engem, én annál jobban ismertem őt. Tudtam, hogy neki is vannak ábrándjai s ezek az ábrándok utálatosak voltak. Neki az volt a vágya, hogy az igazi nagy kupecsek módján jó görcsös vastag görbepottal, amelynek hosszú szeg van beépítve a végébe, s amellyel nyugodtan végig lehet vágni a jószágon, kegyetlenül, mint ahogy a kupecsek és mészárosok szokták s amely mégsem törik el, inkább a jószág dereka vagy csipője, s azután jó nagy széles, kétfele nyiló, de többfióku, harmónika formájú bőrbugyelláriszal — ez volt is neki, de ritkán állott benne élén a százaz bankó — amely tömve van pénzzel s amikor kinyitja a körülálló közönséges parasztoknak a szemük dülléd az irigységtől: — a városokat járhasa. Azt az éles, vicces, de egyben durva bőhangú beszédet, amely mint kupecnyelv ismeretes, el is sajátította, de volt hozzá érzéke, hogy csak a kupecsek közt használja, akik pedig lenézték, részint

mert nem birta eléggé az italt s főleg, mert nem volt tele a bugyellárisa és sohase tudott nagyobb vásárokat csinálni. Különben iparja se volt, csak úgy mutyizott s néha még fenyegették is, hogy feljelentik. Ezért mindig elébb tartotta a jószágot pár hétig s csak azután adta el. De evvel a kettősséggel azt érte el, hogy mindegyik csoportban lenézték. Az igazi kupeczek már mondtam miért, az igazi munkások és az igazi pásztorok meg a kupeckedésért. Pedig jó pásztorember volt, szerette a jószágot s szolgálatában megállotta a helyét. Pár helyen 5—6 évig lakott, viszont ahol rövid időt töltött, ott már oka volt a helycserélésnek. De rajta látható, hogy az a kettősség, vagy többség, amelyből a polgári írók egész iskolát csináltak, hogy t. i. megrajzolták az ember „két lelkét“, két „én“-jét, nemcsak a gazdag polgárok fiainak a sajátsága, hanem megvan az egészen tudatlan, irástudatlan parasztban is. Sőt valószínű: hogy nem is rejtélyes lélektani és élettani okai vannak, hanem társadalmiak.

Ezek a vágyak tehát szerencsére mindig csak vágyak maradtak, a nagy bugyelláris soha sem gyúlt tele bankókkal, ami gyúlt is kiitta belőle, s ő akiben ösztönös, paraszti fukarság és jövőtől s öregkortól való félsz volt, tavasz fele mindig nyugtalan lett, különösen ha pénze nem volt és szolgálat után nézett. Néha még igazi munkára is ráfanyalodott. Voltam vele répaásni, s fiatalabb korban még párszor aratott is, amikor nem volt cseléd. Később a betegsége miatt, amikor már sem szolgálni, sem dolgozni nem birt, egészen megjavult, s nemcsak a kupeckedést hagyta abba, hanem a pálinkát is kevésbé itta. Teljesen nem hagyta el, mert mindig azt mondta, hogy a pipát és a pálinkát majd csak a koporsóban hagyja el. Amíg azonban ideért, nekem nagyon sok keserűséget okozott. Részben a miatta való szegyenkezéssel, részben a törvénytelen származásom felhánytorgatásával.

És itt beszélnem kell az érzékenységeről, erről a gyengeségről, amely miatt sokat szenvedtem. Nem volt nálam tudatos, hogy az érzékenység mögött nemcsak gyávaság, jóság, finomság, hanem büszkeség, sőt gőg is rejtőzik, de valószínűleg éreztem, mert igyekeztem elfojtani, eltaposni magamban. Lehet, hogy az is közrejátszott, hogy a mi osztályunkban szegyen az érzékenység s én nem akartam gyatra osztályembernek látszani. Félttem, hogy lenéznek és kinevetnek. Tehát itt is a büszkeség rejlik. Sok időbe is került amíg az érzékenységet beburkolta a látszólagos keménység, ami hányivetiségben és valami koraérett bölcsesség, ami fölényes értékitéletekben és abban a szóban nyilvánult, hogy számtalan dologra, ami a többieket foglalkoztatta, sőt rágta-marta én azt mondtam: „nem fontos“. Bennem is két ember volt mindig. Az érzékeny kulturembert azonban az osztályember lenyomta a mélybe és nem juthatott felszínre soha. Soha se tudta meg senki, hogy ki vagyok, hogy belül milyen vágyakat és terveket hurcolok, hogy „nagy ember“, parasztvezér vagy író (magam sem tudtam ekkor még, s különben is a primitív és a legmagasabb fokon nem olyan sok a különbség) akarok lenni, legfeljebb csak sejtették, hogy hozzájuk viszonyítva sokat tudok. Nem szándékos, kiszámított elrejtőzés volt ez, (a kiszámított élet különben is örökös botlással volna tele, ha volna is ilyen) hanem természetes, ösztönszerű alkalmazkodás a körülményekhez. Hiszen, ha ez az érzékenység nincsen bennem, ha nem törekszem arra, hogy mihelyt csak lehet, pénzt keresek, hogy ne egyem ennek az idegen embernek a panaszos kenyerét, szóval, ha merek és tudok otthon maradni, akkor annyit olvashattam volna, tanulhattam volna, hogy odahaza könnyen letehettem volna bármelyik középiskolai vizsgát. De ez nekem eszembe se jutott. Én az osztályom útját akartam járni. Gépész — igaz — szerettem volna lenni, de

aztán ennek is utána csaptam. A mostoha viszont hentest szeretett volna belőlem, mert az a „jó zsiros mesterség“. Én meg ezt utáltam. Olyan forma álmaj voltak evvel kapcsolatban, hogy ő venné nekem a jószágokat, én meg levágnám és kimérvém. De mindezek a tervek csak olyan futólagosak voltak, amelyeket pár óra mulva elzavart a pálinka s akkor már arról volt szó, hogy a nyakán élünk. S én ezt nem bírtam ki. Ezért nem kerültem az autodidakta szokásos útjára, a társadalmi kapaszkodóra. Aminek ma persze örülök. Valójában sejtettem, hogy azon az úton legfeljebb munkavezető vagy önálló iparos, pennarágó kishivatalnok, vagy postás, vasutas, hivatalszolga, ilyesmi lehetnék. S ez nekem semmi volt. Akkor már inkább maradok paraszt. Ez az egy mindig szándékos, tudatos volt nálam. Azért is hiába dolgoztam a vasutnál, nem jutottam előbbre soha.

Ez az érzékenység olyan erős volt bennem, hogy egészen képtelen cselekedetekre is rávitt. Egyszer tudom cséplőgépnél dolgoztam, mint tőzekhordós már egypár hetet eltöltöttem, de nem valami jól kerestünk. Gyenge volt a búza, vagy a gép se volt jó, már nem tudom, csak egy vasárnap suttymban elszegődtem napszámra, egy uradalomba, ahol az olyan gyerekeknek mint én 3 koronát adtak, ami akkor rendkívül jó napszám volt. A gépes csapat vezetőjének, de meg a többinek se szóltam semmit. Ez volt az a szabad munkás erkölcs, a munkaadók szerint — bitang, csavargó erkölcs, ami ellen törvényt, munkakönyvet követeltek és kaptak. Mert bizony akkor még megesett, hogy egy uraság beküldte az ispánját, hogy hijjon embereket, fel is írt vagy százat s kiment belőle vagy 10 vagy 20. Akkor aztán egész héten szaladgáltak faluról-falura napszámos után s még hogy alig és késve kaptak, de nagyon meg kellett fizetni a napszámot. Ezért is kaptak rá a nagy, különösen rosszshirű, már agrárkapitalista uradalmak a messziről hozott sommásokra, mert ezek ha drágák és gyenge munkások voltak is, de nem szökhettek meg olyan könnyen. Mindig kéznél voltak, lényegileg szerződéses rabszolgák voltak.

Nekem azonban pechem lett a munkás erkölcs megszegése, mert ahogy vasárnap kimentünk a tanyára, esni kezdett az eső. Hétfőn egész nap esett, még kedden reggel is. Az uradalom nem adott munkát, mert gyűjteni kellett volna s a rend alaposan elázott. Kedden délelőtt aztán meguntuk a hodályban való hencsergést és szállingóztunk hazafelé. Nyolc-tíz km.-nyire volt a tanya s én is a hátamra vettem a hátitarisznyám és a rossz szűrt és mentem a többi után. De nem haza ám mint a többiek, hanem keresztül a falun, a szülői háznak felé se nézve, ki egyenesen arra a másik tanyára, amelyiken a cséplőgépünk volt. Ez a falutól éppen az ellenkező oldalon dolgozott, ismét olyanforma távolságra s amikor odaértem holtrafáradva, olyan szerencsém volt, hogy az eső miatt még nem járt a gép, senki sem tudta, hogy hol jártam, azt hitték az eső miatt otthon maradtam, s amikor kisütött a nap a helyemre álltam és dolgoztam tovább. Senkinek se mondtam meg, mert szégyeltem az áru-
lást, csak szombaton este édesanyám nagyot nézett, hogy nem onnan jöttem, ahova mentem, én meg magammal eltelve, hogy milyen kemény gyerek, nem is gyerek, hanem munkásember vagyok, büszkén mosolyogtam.

Az ilyen munkát különben is jobban szerettem mint a cséplést. Mert itt nem a munkaadó, vagy a hajcsárja parancsolt, hanem magunknak dolgoztunk. A cséplőbanda egy kis kollektiva, egy kis közösség volt, amelyben az emberek és a vállalkozó milyensége szerint viszonylagos testvériség volt. Én különösen a sváb földmunkásokkal s általában a szocialistákkal szerettem járni. Részint az öntudatosságuk, a munkaadókkal való bátor szembenállásuk és persze az eszmei közösség miatt

is. Tudom egyszer marokszedő voltam, a bojtársággal felhagytam, azt mondtam a mostohámnak: én nem szeretek a marha után járni, nappal hencseregni, éjjel álmatlankodni, inkább szívesebben nappal, ha nyugodtan alhatok éjjel, nem kenyerem a pásztori naplopás és mert ugyis megfelelt helyettem kisebb gyerek is: eleresztett — és tulnyomórészt katolikus aratók közé kerültem. No, megálltam a helyemet — aratógép után arattunk vagyis kötöttünk és kereszteltünk, ami könnyebb volt mint kézi kasza után, de nem tudtam megszeretni az embereket. Idegenek voltak egymáshoz, gyűlölködtek és veszekedtek, sok pálinkát ittak, nemcsak a zsidóval, értve az urasággal, hanem még a vállalkozóval, aki csak a hüvösön bujkált és pálinkázott — szemben is szolgálkúiek, alázatosak voltak. Egyik-másik, de különösen egy egészen öreg emberrel, aki véletlenül református volt, de szintén „óhitű“ vagyis nemszocialista, sokat vitatkoztam az istenről, meg a vallásról, meg a szocializmusról, amit a többiek nemigen szerettek, egyrészt azért, mert a marokszedő fogja be a száját, ne pofázzon az idősebb emberrel, de lehet, hogy volt köztük olyan, aki tudatlanságában gyűlölte az én okoskodásomat s talán még olyan is, aki attól félt, hogy az én pogányságom miatt, ha az Isten megharagszik, még őt is érheti a nyila. Akkor még olyan erős volt bennem a messzianizmus, a harcos, aktiv szocialista, hogy nem vettem észre, hogy az agitáció bizonyos embernél, tehát egy 15 éves fickónál, aki dologban gyenge, testileg sem kiváló, nem eredményt, hanem ellenszenvet szül. Később kifejlődött bennem valami finom ösztön, hogy csak ott és akkor és azoknak beszélek, akik kíváncsiak rám.

A svábok, illetve, a szocialisták között, azonban otthon voltam. Ott nem kellett nekem beszélni, ott az emberek tudósabbak voltak nálam s én hallgatni szerettem. Esténként mögéjük ültem s hallgattam a beszélgetéseket és a vitákat. Vagy ha daloltak, velük daloltam. A Csizmadia Sándor-féle nótás gyűjteményből sok nótát tudtak. (Nekem soha sem került a kezembe.) Féléjszaka énekelgettünk a meleg augusztusi éjszákakon s vizet ittunk hozzá. Szerettem ezt az életet s szerettem ezeket az embereket, értük szívesen elfelejtkeztem az üszökről, borjukról, kocákról és ügyes kis gömbölyű malacokról, akiket pedig szintén szerettem. Azokkal csak jól éreztem magam, de itt megnyílt a lelkem és felolvadtam az osztály testvériségében.

Viszont egy másik alkalommal nagy csalódás ért az ipari munkásokkal. Még pedig a pestiekkel. Előzőleg ugyan már a debreceni kőművesek is kiábrándítólag hatottak, de azt nem vettem komolyan. Persze előre megmondom, ez azért volt, mert hamis képzeteim voltak a „művelt“ városi munkásról, a „szervezett munkás“ meg valósággal magasabbrendű embertípus volt előttem. Én ugyanis még akkor hittem abban, hogy az embereket csak tanítani kell s akkor minden jó lesz és hogy a városban, ahol annyi könyv, ujság, színház van mindenki tanul és művelődik. Meglehet ezt érteni egyrészt mert sohse voltam városban, másrészt mert ebben a tévedésben az akkori kor vezető szellemeivel osztoztam. Ki tudta még akkor, hogy a kapitalizmus majd hogy kitekeri a nyakát a kulturának.

A debreceniekkel való ügy nem volt olyan súlyos. Új városházat építettek nálunk s a kőművesek debreceniek, de a napszámosok helybeliek, főként fiúk és lányok voltak. Meg cigányok. Ezeket szerették legjobban, mert a kőművesek modora a cigányokhoz volt kialakulva. Mint minden napszámosgyerek nekem is az volt a vágyam, hogy bejuthassak a kőművesek mellé malterhordónak, folyó napszámra. A munkaidő 6-tól 6-ig, nekünk mezei napszámosoknak elérhetetlen álom s viszonyilag jó napszám. Néhány komám bejutott s én is ott ténferegtem hétköznap is, de különösen szombat délután és hétfőn reggel, amikor a felvétel volt, hogy hátha

bejárnék. De nem fértem be. Nem tudom azért-e, mert cingárnak néztek a téglahordáshoz, vagy egyszerűen sokan voltunk és nem volt protekció, csak míg köztük ácsorogtam tettem pár megfigyelést. Először azt, hogy szocializmusról szó se volt soha köztük. Legalább is én nem hallottam. Másodszor, (s ez későbbi tapasztalataimban szilárdult meg bennem), hogy hétfőn reggel, de jobb ha azt mondom: egész héten arról beszéltek, hogy a múlt szombaton és vasárnap, hol és milyen murikat csináltak, milyen és hány cafrával mulattak, mitől és mennyire rugtak be, megnyit és mire költöttek. S aztán azt is láttam, hogy egész héten hust ettek és pálinkát meg bort ittak (én már akkor dühös antialkoholista voltam) szombaton átöltözködtek ünneplő ruhába, egyik-másik fiatal segédnek rámás-bojtos debreceni csizmája, a másiknak finom uri cipője, nyakkendője és pantallója volt. Egészen uraknak látszóttak, de a fizetés után egyenesen a kocsmába mentek és már spiccesen mentek az állomásra, ahol is a vonatban nótára gyujtottak. Azt meg kell adni jól tudtak a háború előtti építőmunkások dalolni és sok nótát tudtak. A parasztok csak orditozni tudtak hozzájuk viszonyítva.

De a legkiábrándítóbb a beszédjük volt. A debreceni téglavető cigány-magyar nyelven beszéltek, káromkodtak és szidták a napszámosokat, ok nélkül is, csupa heccből. Apád, anyád, Isten, Szűzmaria stb. volt itt összekeverve olyan testrészek nevével, amiket ritkán szoktak emlegetni s az a baj, hogy egyéb sem volt. Nem tudtam megkedvelni ezt a népet. Idegenek maradtak akkor nekem. Mi is káromkodtunk, de egészen más nyelven és más hangsúllyal.

A pestiekkel való eset súlyosabb volt. Szatmármegyében, valahol az Ecsedi-láp környékén voltunk késő ősszel répát tisztítani, egy nagyon rossz csapattal. Ez nem kollektiva volt, hanem egy kényszermunkára fogott rablóbanda. Egy részeges katolikus vállalkozó volt a főhajcsár, néhányad magával ő vállalta az ásást és aztán olcsó napszámért megfogadtak bennünket, egy csomó gyereket és velünk tisztították meg. Ők szakmányban kerestek, mi meg nekik napszámban. A setét és egyben hideg hajnalokon, deres és fagyos volt a répalevél és este vacsora után kihajtottak bennünket és 9—10 óráig tisztítottuk a répát. Ha közelebb lettünk volna, hazaszöktünk volna, de nem lehetett. S amellet szidták és hajszoltak bennünket. Mi gyerekek dolgoztunk, fagyoskodtunk, szenvedtünk és a hideg őszi éjszakában dalolgattunk, hogy az álmat lebirjuk, ők meg vasárnap ittak és veszekedtek azon, amit kerestünk nekik. A vállalkozó, a főtolvaj meglopta a többit és mindig ették-mosták egymást. Irtóztam ezektől az emberektől. Ezek nem olyanok voltak, mint a német szocialista földmunkások, akiknél nem volt szabad a gyerekeket és nőket kiuzsorázni, sőt a cséplőgépeknél bevezették a félrészes helyett a háromnegyedes rendszert. Most már nem tudom ezen az őszen-e vagy a következőn a mostohám is eljött, de nem csapatba álltunk akkor, hanem kiki magának ásott, amennyit felbirt. Csak amikor hazafele jöttünk, a zsufozott vonaton talákoztunk a pesti kőművesekkel. Valahol építkezni voltak s most hazafelé mentek. Ittak, lármáztak, daloltak ők is, mi is. A mi vállalkozónk, akinek a fegyelmet kellett volna tartani, egy hebegős beszédű pálinkástonna, volt a legrészegebb. A pestiek között meg nemigen volt semmiféle vezető. Hogy s mint keletkezett a dolog, már nem emlékszem, csak hát két ilyen banda nem fért meg egy kocsiban és egymásba kötöttek. A vállalkozónk egy pantallós kőművessel, akinek a kezében állandóan lötyögött egy félig telt üveg erős pálinkával és aki számtalanszor elmondta, hogy „én pesti gyerek vagyok, velem nem packázhat egy bűdös paraszt”. Már egymásnak rohant a két tábor s én izgatottan lapultam a mostoha mellett (láttatok már rongyos ruhájú, többhetes sza-

kállú, piszkos tarisznyákkal terhelt napszámosparasztokat lapulni a harmadik osztályú kocsik padjain?) és a szívem majd kiugrott az izgalomtól és a félelemtől. Sohasem láttam még — egy gyerekkori eseten kívül — verekedést, mert amióta a szocializmus beütött, a mi falunk népe, hiába volt háromféle, nemigen verekedett, kiment a divatból a régi uccázás — és rebegett bennem a lélek. Szerencsére a mostoha még részegségében is oly sunyin óvatos volt, annyira érezte a gyengeségét, akkor már beteges is volt — hogy nemigen merészkedett soha a szóharcon túl.

Az utolsó pillanatban már előkerültek a bicskák s már azt hittem vérontás lesz, jött a kalauz s elébb szeliden szép szóval, majd avval a fenyegetéssel, hogy megállítja a vonatot és leszállítja itt az éjszakában és a pusztában mind a két társaságot — lecsendesítette őket olyanformán, hogy a kőművesek józanabbjaival átvitette a dühöngőket a másik kocsiba.

Megrázott ez az eset és attól kezdve még dühösebb antialkoholista lettem. Szerettem volna az összes részegeket a Tiszába hányni és az összes alkoholt a tengerbe önteni. Dühöngtem a hatalomra, amiért nem tiltja el, hanem hagyja vele butítani a népet. Értelemkedvelő józan természetem annyira irtózott a részeg embertől, mint az önmagából kifordult örültől és olyan kegyetlen tudtam vele szemben lenni, bár amugy egy békát vagy egy bogarat sem tudtam eltaposni, hogy nyugodt lélekkel hagytam volna egy részeget belefulladni az ucca sarába. Menekültem, hogy ne is lássam. A mostohámat csakugy mint más idegen embert.

Amint említettem még kicsi gyerekkoromban láttam egy igazi verekedést, azt is a pálinka okozta. Hevesmegyei juhnyirók, férfiak és nők voltak a tanyán, vasárnap bementek a faluba és délután részegen, orditva jöttek ki. Azután összeverekedtek. Férfiak, nők összegabalyodtak. Villára kaptak. Már-már gyilkolás lett volna belőle, amikor a csődör istálló elöl odaszaladt a csődörös huszár, aki az állami ménhez volt kirendelve, bátran közéugrott a megveszett gomolyagnak, széthányta őket, mint a birkát és a villát feldobálta a hodály legtetéjére. Imponált ez az ember és hősnek tekintettem.

Még egy ilyen alkohol-borzalomra emlékszem. Már a vasuton dolgoztam, amikor a hortobágyi állomáson kihívták a csendőröket, mert az előttünk levő állomásról telefonáltak, hogy az egri sommások, akiket egy tehervonat hozott — úgy szállították a munkást, mint a birkát a vágóhidra — összeverekedtek és egy asszonynak kaszával levágták a mellét, szóval a csecsét. Végigszaladt a hátamon a borzalom és még jobban vágyodtam egy olyan világ után, amelyből száműzzük a pálinkát, az ember megrontóját. Valószínű, hogy ennek a szinte mániákus alkoholgyűlöletnek is a lefojtott érzékenység volt az oka, amelyet napról-napra felszagatott bennem úgy a mostoha részegsége, mint a többi falusiak italozása. Minden vasárnapnak az örömét elrontotta a kocsmából kiáramló részegek látványa, orditása és veszekedései. Egy-egy tulzsufolt kocsmá előtt elmenni, szinte öklendtető volt, mert a rossz pálinka a felhozott gyomor-búzzal nagy körzetben megfertőzte a levegőt.

Amint említettem a napszámoskodás közben párszor cseléd is voltam. Nem annyira a szüleim, mint a magam akaratából. Egy rokonomnál tavaszi szántáskor voltam néhány hétig, vagy pár hónapig ostoros gyerek. Semmi rossz nem történt velem, csak az, hogy itt lettem először szerelmes és hogy tullelkiismeretes voltam a cselédséghez. Együtt voltam ugyanis a gazda fiával, egy nálamnál idősebb süldőlegénnyel, már vitte a zsákot, tehát emberszámba vették, de a süldőlegények természetét szerint nagyon álmos volt. Mindig elaludt, nem kelt fel éjszaka a lónak

enni adni, emiatt sokszor virradatkor, amikor már be kellett fogni, éhesen és vakaratlanul fogta az ekébe a lovakat. Az apja ezért szidta, gyalázta örökösen. Ő nem sokat adott rá, nem volt érzékeny, de engem nagyon bántott. Szégyeltem, hogy én is ott vagyok és még sem tudunk felkelni. Ettől kezdve féléjszakákon úgy aludtam, mint a nyul a bokorban, bedressziroztam magam, hogy felébredjek s olyan jól sikerült, hogy minden félórában, néha még sűrűbben is rettegve felugrottam, hogy nem késtünk-e még el az etetéstől. Emiatt hétszámra nem aludtam ki magam. A kocsis meg, hogy ezt észrevette még nyugodtabban aludt és az ő gondjai is egészen rámszakadtak. Tulajdonképpen ő adott a lónak, én mint ostoros gyerek nem tartoztam vele s az apja szigorúan meg is tiltotta, de a főgond mégis az enyém volt, mert ő nem tudott felkelni. Óráat is adott neki az apja s én éjjelután mindig néztem az óráat, hogy kell-e már enni adni. Néha alig birtam felköltetni. Egy másik cselédségem egy debreceni gazdánál volt. A nagy szárazság miatt hazaszorult a marhája 40—50 darab tehén, tinó és borjú — és engem megfogadott hozzá, hogy a tanyai tarlókon téregessem.

Nem volt rossz helyem, csak nagyon idegen volt a gazda. A szemem majd beleeragadt néha az újságba. A Pesti Hírlapot járatták, híres, nivós, tekintélyes lap volt még akkor, de soha sem volt bátorságom elkérni tőlük, amikor kiolvasták. Pár hónapig laktam náluk, de betűt se láttam.

A koszt bő volt, de nem valami jó. Külön ettünk, nem a gazdával, hanem kinn a tornácon, amely léckerítéssel volt elkerítve s amelyen kívül ott ültek a nagy kutyák, amíg mi — a három cseléd — ettünk. Minden reggel lebbencs leves volt — hiába volt egész gulyája — délben pedig valamiféle kanecetes disznóhussal. A disznóhús avas volt és kukacos. A leve meg savanyú volt. Jó nagy darab húsok voltak pedig, de alig ettünk belőle. Mert ha ki is kaparta belőle a szolgáló a kukacot, de meglát-szott a helye. S néha még a leves tetején is uszkált egy-kettő. Nem veszedelmes ez a kukac, benne terem a húsban, s ezen a vidéken nem is csinálnak nagy ügyet belőle, de mi azért keveset ettünk belőle. Nem csupán azért, mert kukacos volt, hanem mert izetlen, avas, rosszulkezelt. Csuda jó búzakenyerünk volt, avval tömtük magunkat, a húst meg, hogy a gazda meg ne lássa, ha véletlenül kijön, szép óvatosan kicsusztattuk a lécrések között a kutyáknak, akik ezt sorba ülve várták. Egyébként dühitett ez a barbár ostobaság. Télbe egyszerre leölnek 6—8 disznót s aztán egész nyárra csak elpocsékolódik a húsa, ahelyett, hogy beosztva ölnének s nyárba is a friss húst ennénk. Akkor laktunk jól, amikor véletlenül nyulat lőttek, vagy galambokat fogdostak össze. A vacsora tej volt, ez ért az egészbe a legtöbbet. Vasárnap reggel szalonna volt az ünnepi reggeli, akkor vágni kellett annyit, hogy elég legyen egész hétre csizma és ostorkenni is.

No nem volt azért rossz dolgom, de két hónap múlva hazahívtak a szüleim, mivelhogy restelték, hogy ez az egy gyerekük is cseléd legyen, holott nem is voltak olyan nagyon rászorulva.

Egy másik ősszel cséplés után, amikor tengeritörésig semmi munka sem volt, megint elállottam hizlalós kondásnak a Látóképi csárdához. A csárdabérlő egy városi úr, valami nagytrafik tulajdonos volt és bérelte ezt a csárdát. A földet és a kocsmát továbbadta albérletbe — így szoktak az ilyen nadrágos gazdák a földdel bánni — ő csupán hizlaltatott a tanyán vagy 30—40 disznót. Ezeknek az etetője és pásztora voltam. A hizlóknak ugyanis egy óriási nagy üstben krumplit kellett főzni. A krumplit jól kellett mosni, az volt a parancs, mert az úr úgy olvasta a szakkönyvekben, hogy a krumplihéja mérges anyagot tartalmaz. Ami

nem is igaz, mert csak a csira, de ez ősszel volt, amikor még csirának hire sem volt. Meg is mostam én a krumplit, de nem olyan jól, hogy a leve piszkos ne lett volna. Jött az úr, éppen amikor főztem. Leveszi a fedőt, belenéz, látja a piszkos lében rotyogó krumplit, avval se szó, se beszéd, nekem ront, megfogja a két fületem, felemel, megráz, ide-oda lökdös, valósággal szét akar tépni. Mit lehet itt tenni? Összeszorított foggal túrni. Különben sem volt időm még gondolkozni sem, olyan hirtelen jött az egész. Amikor aztán eleresztett, próbáltam volna neki magyarázni, hogy hiszen megmostam én, de nem hallgatott rám. Ordított mint egy állat, hogy tönkre akarom tenni, megmérgezni a disznóit. Mit tehettem? Hallgattam. Magyarázom neki, hogy nem lehet a krumplit úgy megmosni, hogy piszkos ne legyen a leve, nem hogy a héjas, de még a hámozott krumplit sem!? Mit tudja egy ilyen marha úr, aki soha sem főzött még krumplilevest, hogy még a meghámozott krumpli is elpiszkolja a vizet?

Még is gyűlöltem ezt az urat, úgy, hogy arról ábrándoztam, hogy ha változás lenne, legelőbb is ővele bálnék el. Meg nem gyilkolnám, ilyen vágyaim sohse voltak, de kitolnék vele, hogy megtanulná megbecsülni a munkást. — De azért nem hagytam itt ezt a helyet.

Még egyszer voltam cseléd, de ott már csakugyan három napig tartott az esztendő. Késő ősszel volt, mostohám találkozott a kocsmában egy régi gulyáscimborájával, akinek éppen megszökött a bojtárja. Odaadott engem. A dohánytarlón járt már akkor a gulya és semmi állandó helyünk nem volt. Mindig huzgálni kellett a bundát. Az öreg régifajta s kicsit bogaras ember volt. A régifajtság abban nyilvánult, hogy hét-számra való kanecetest főzetett a feleségével s mindennap ezt ettük. Nagy darab avas disznóhusok voltak benne, ecet és hagyma, egyéb semmi. De a hátulja már olyan erős volt, hogy paszulyt lehetett volna savanyítani véle. Szerencsére a bojtárja visszajött az öregnek s én rámm nem lett szükség. Na azért kitarítottam volna nála, de biztos, hogy hosszú lett volna szorulásig.

Ennek a napszámosorsnak a részletező leírása nem céloim, csak itt-ott mutatok belőle valamit, a napszámos sors különben még megiratlan s megírni igazán egy 40—50 éven át ebben a sorsban élő ember s egyben az egész osztály történetét, csak talán maga ez az ember tudná, ha tudna írni és ráérne írni.

ROMAIN ROLLAND UTJA

Írta: KORVIN SÁNDOR

„Cet auteur ne se lit plus en France“: Ezt az író nem olvassák többé Franciaországban! — jelentette ki a háború alatt Svájcba vonult tevékeny pacifista Rollandról egyik elvakult otthoni ellenfele, alig két évvel a világsikerű *Jean Christophe* megjelenése után. Különös, de nem váratlan sors... Az a közvélemény bokrosodott meg itt, amelyet már *Jean Christophe*-jában sem kimélt az író, a háború válságában pedig ke-reken megtagadott. Ez a közvélemény máig is ridegen elkerüli. De más kegyek is elfordultak tőle. A háború után az elfogulatlanabb francia elit s a művelt fiatalság érdeklődése is új intellektuális izgalmakat keresett — és talált Proust, Gide, Claudel, Montherlant, Cocteau, Giraudoux, Morand és mások műveiben. Rolland kihagyó irodalmi, de annál tevéke-